

Місячна Н.М.

Соціально-психологічні чинники готовності безробітних до зміни професії та перенавчання

Місячна Наталія Миколаївна, аспірант кафедри соціальної роботи, факультету психології Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

Анотація. В статті викладені результати емпіричного дослідження щодо визначення соціально-психологічних чинників готовності безробітних до зміни професії та перенавчання. Зроблений порівняльний аналіз результатів безробітних, які проживають в м. Києві та безробітних, які переїхали з окупованої території.

Ключові слова: безробіття, психологічна готовність, вимушені переселенці

Постановка проблеми. Дослідники визнають, що найгострішою проблемою для України є безробіття працездатного населення і визначають його як соціально-негативне явище, бо цей феномен має ряд вкрай негативних наслідків: втрату соціальних зв'язків, відлучення від трудового колективу як соціального оточення; налагодженого укладу життя; безробіття підриває стосунки в сім'ї; обмеження соціальних можливостей індивіда; відсутність заробітку, внаслідок чого стає неможливим задоволення потреб людини, сім'ї; руйнування трудового потенціалу, насамперед, кваліфікації, навичок, оскільки, примушує людину шукати будь-якого заробітку, випадкового і нестабільного, забуваючи про роботу за спеціальністю.

На сьогоднішній день вкрай гостро постала ще одна проблема – це проблема працевлаштування переселенців, які прибули з окупованої території. За час незалежності українці вперше змушені масово мігрувати під тиском бойових дій. Почуття постійної тривоги і страху, втрата життєвих перспектив, порушена концентрація і знижена працездатність – все це так звані розлади адаптації, які психологи часто спостерігають у переселенців. Психологи все частіше відкрито заявляють про те, що переселенці не поспішають шукати роботу або скористатися запропонованими їм вакансіями. На думку психологів, причини, з яких люди не погоджуються на роботу, наступні: серед переселенців багато пенсіонерів та жінок з дітьми, які не можуть їздити на великі відстані від місць поселення або взагалі не можуть працювати через стан здоров'я; а також в людей є надія, що ситуація стабілізується і вони повернуться на свої постійні місця роботи. Переселенці морально не готові до таких змін у своєму житті, потребують допомоги психологів і системної роз'яснювальної роботи з ними. Розраховують на допомогу держави, а не на самих себе.

Аналіз останніх досліджень та публікацій, присвячених вивченню зазначеної проблеми. У створення теоретичних передумов дослідження вказаної проблеми зробили суттєвий внесок такі українські вчені, як: Г.О. Балл, О.Ф. Бондаренко, Є.В. Єгорова, І.А. Зязюн, О.М. Ігнатівич, З.Г. Кісарчук, О.В. Киричук, Г.С. Костюк, О.І. Кульчицька, Н.І. Литвинова, С.Д. Максименко, І.П. Маноха, В.Ф. Моргун, Н.Г. Ничкало, В.Г. Панок, О.М. Отич, П.С. Перепелиця, Н.А. Побірченко, Е.О. Помиткін, В.В. Рибалка, О.Є. Самойлов, В.В. Сиянський, В.А. Семиченко, Л.О. Хомич, Б.О. Федоричин та ін.

Метою статті є визначення соціально-психологічних чинників готовності безробітних до зміни професії та перенавчання.

Виклад основного матеріалу. Нами проведено дослідження, яке спрямоване на виявлення психологічної готовності безробітних до зміни професії та перенавчання. Завданням даного дослідження було емпірично перевірити теоретичну модель структури психологічної готовності безробітних громадян.

В експериментальному дослідженні брали участь безробітні громадяни віком від 20 до 55 років у кількості 100 осіб, з них жіночої статі 63 особи, чоловічої статі 37 особи. 85 осіб з м. Київ, 15 осіб – переселенці з Луганської, Донецької областей та АР Крим.

На таблиці 1 наведено розподіл відповідей безробітних за методикою «ціль-засоби-результат».

Ціль. 61% безробітних мають середній рівень досягнення мети, з них 12% безробітних (10% - жінки, 2% - чоловіки) віком до 25 років; 19% безробітних (10% - жінки, 9% - чоловіки) віком від 25 до 35 років; 13% безробітних (11% - жінки, 2% - чоловіки) віком від 35 до 45 років; 17% безробітних (12% - жінки, 5% - чоловіки) віком від 45 до 55 років. А також 3% безробітних – це переселенці жіночої статі віком до 25 років; 6% переселенців (4% - жінки, 2% - чоловіки) віком від 25 до 35 років; 3% переселенців (1% - жінки, 2% - чоловіки) віком від 35 до 45 років; 3% переселенців (2% - жінки, 1% - чоловіки) віком від 45 до 55 років. Це означає, що цілі, які перед собою ставить особа не завжди обгрунтовані, нестійкі. Не всі дії доцільні, іноді схильний до марного проведення часу. У випадку утруднення з вибором мети легко користується підказкою ззовні, готовий прийняти ціль ззовні. Щоб підготувати себе до виконання будь-якої діяльності - завжди потрібна певна сила волі, щоб "зібратися".

24% безробітних низький рівень досягнення поставлених цілей, з них 12% безробітних (11% - жінки, 1% - чоловіки) віком від 25 до 35 років; 9% безробітних (1% - жінки, 8% - чоловіки) віком від 35 до 45 років; 3% безробітних (1% - жінки, 2% - чоловіки) віком від 45 до 55 років. Це означає, що у безробітного сильно фрустрований стан, це виражається в неможливості ставити перед собою конструктивні цілі. Мотиви діяльності безсистемні, неієрархізовані. Замість того, щоб ставити реальні цілі діяльності, досягати вагомих результатів, людина обмежується постановкою або "мікроцілей", обмежених певною ситуацією, або ж фіксується на постановці глобальних цілей. Одним з виразів останнього є пошук так званого "сенсу життя".

І лише 15% безробітних має високий рівень досягнення поставлених цілей, з них 6% безробітних (5% - жінки, 1% - чоловіки) віком від 25 до 35 років; 6% безробітних (1% - жінки, 5% - чоловіки) віком від 35 до 45 років; 3% безробітних (1% - жінки, 2% - чоловіки) віком від 45 до 55 років.

Таблиця 1. Результати за методикою «ціль-засоби-результат»

Шкали	Від -9 до -5 балів	Від -4 до +4 балів	Від +5 до +9 балів. Оптимальний результат
Ціль	24 осіб – 24%	61 особа – 61%	15 осіб – 15%
до 25 р.	0%	12 осіб – 12% 10 (жін.) – 10% 2 (чол.) – 2%	0%
25-35 р.	12 осіб – 12% 11 (жін.) – 11% 1 (чол.) – 1%	19 осіб – 19% 10 (жін.) – 10% 9 (чол.) – 9%	6 осіб – 6% 5 (жін.) – 5% 1 (чол.) – 1%
35-45 р.	9 осіб – 9% 1 (жін.) – 1% 8 (чол.) – 8%	13 осіб – 13% 11 (жін.) – 11% 2 (чол.) – 2%	6 осіб – 6% 1 (жін.) – 1% 5 (чол.) – 5%
45-55 р.	3 особи – 3% 1 (жін.) – 1% 2 (чол.) – 2%	17 осіб – 17% 12 (жін.) – 13% 5 (чол.) – 4%	3 особи – 3% 1 (жін.) – 1% 2 (чол.) – 2%
Засоби	Від -9 до -2 балів	Від +3 до +6 балів. Оптимальний результат	Від +7 до +9 балів
до 25 р.	0%	3 особи – 3% 2 (жін.) – 2% 1 (чол.) – 1%	1 особа – 1% 1 (жін.) – 1% 0 (чол.) – 0%
25-35 р.	7 осіб – 7% 4 (жін.) – 4% 3 (чол.) – 3%	14 осіб – 14% 12 (жін.) – 12% 2 (чол.) – 2%	4 особи – 4% 4 (жін.) – 4% 0 (чол.) – 0%
35-45 р.	6 осіб – 6% 3 (жін.) – 3% 3 (чол.) – 3%	3 особи – 3% 2 (жін.) – 2% 1 (чол.) – 1%	5 осіб – 5% 2 (жін.) – 2% 3 (чол.) – 3%
45-55 р.	7 особи – 4% 2 (жін.) – 2% 5 (чол.) – 5%	4 особи – 4% 3 (жін.) – 3% 1 (чол.) – 1%	2 особи – 2% 1 (жін.) – 1% 1 (чол.) – 1%
Загалом	20 осіб – 20%	24 особи – 24%	12 осіб – 12%
Результат	Від -9 до -5 балів	Від -4 до +4 балів Оптимальний результат	Від +5 до +9 балів
до 25 р.	3 особи – 3% 3 (жін.) – 3% 0 (чол.) – 0%	9 осіб – 9% 7 (жін.) – 7% 2 (чол.) – 2%	0%
25-35 р.	13 особи – 13% 11 (жін.) – 11% 2 (чол.) – 2%	17 осіб – 17% 9 (жін.) – 9% 8 (чол.) – 8%	7 осіб – 7% 6 (жін.) – 6% 1 (чол.) – 1%
35-45 р.	7 осіб – 7% 1 (жін.) – 1% 6 (чол.) – 6%	13 осіб – 13% 8 (жін.) – 8% 5 (чол.) – 5%	8 осіб – 8% 4 (жін.) – 4% 4 (чол.) – 4%
45-55 р.	5 осіб – 5% 3 (жін.) – 3% 2 (чол.) – 2%	13 осіб – 13% 10 (жін.) – 10% 3 (чол.) – 3%	5 осіб – 5% 1 (жін.) – 1% 4 (чол.) – 4%
Загалом	28 особи – 28%	52 особи – 52%	20 осіб – 20%

Це оптимальний результат. Особа ставить перед собою реальні цілі, налаштована на досягнення, мотиви діяльності в цілому систематичні, ієрархізовані. Практично все, що вона робить, особа може пояснити з точки зору доцільності. Не схильний до порожнього проведення часу. Притаманна рішучість та впевненість в собі.

Засоби. 24% безробітних мають оптимальний результат за даною шкалою, а саме 3% безробітних (2% - жінки, 1% - чоловіки) віком до 25 років; 14% безробітних (12% - жінки, 2% - чоловіки) віком від 25 до 35 років; 3% безробітних (2% - жінки, 1% - чоловіки) віком від 35 до 45 років; 4% безробітних (3% - жінки, 1% - чоловіки) віком від 45 до 55 років. 1% переселенців чоловічої статі віком від 25 до 35 років. Це означає, що особа досить вільна у виборі засобів, його поведінка настільки спонтанна, наскільки цього вимагає ситуація. Досить хороший енергетичний потенціал. Збалансованість симпатки і парасимпатки. Ставить перед собою цілі, знаходить шляхи та засоби їх досягнення.

20% безробітних мають низький рівень за даною шкалою, з них 7% безробітних (4% - жінки, 3% - чоловіки) віком від 25 до 35 років; 6% безробітних (3% - жінки, 3% - чоловіки) віком від 35 до 45 років; 7% безробітних (2% - жінки, 5% - чоловіки) віком від 45 до 55 років. 2% переселенців жіночої статі віком від 25 до 35 років. Це означає, що особа відчуває хронічну нестачу коштів у досягненні поставлених цілей. Типові прояви обмеженості у виборі засобів: низький енергетичний потенціал, переважання парасимпатичної складової вегетативної нервової системи, конформність, сильна залежність від ситуації, від інших людей (в першу чергу від їхньої думки), сугестивність, велика кількість психологічних комплексів, які в тому числі заважають використовувати на 100% внутрішній потенціал.

12% безробітних мають дуже високий рівень за даною шкалою, з них 1% безробітних (1% - жінки) віком до 25 років; 4% безробітних (4% - жінки) віком від 25 до 35 років; 5% безробітних (2% - жінки, 3% -

чоловіки) віком від 35 до 45 років; 2% безробітних (1% - жінки, 1% - чоловіки) віком від 45 до 55 років. Це означає, що поведінка особи надмірно спонтанно. Не шукає допомоги від оточуючих, воліє ними верховодити. У своїх діях безробітний не тільки не звертає увагу на наявні стандарти поведінки, але часто діє всупереч їм. Підвищена агресивність, що виявляється як у відкритих формах, так і прихована.

Результат. 52% безробітних мають оптимальний результат за даною шкалою, а саме 9% безробітних (7% - жінки, 2% - чоловіки) віком до 25 років; 17% безробітних (9% - жінки, 8% - чоловіки) віком від 25 до 35 років; 13% безробітних (8% - жінки, 5% - чоловіки) віком від 35 до 45 років; 13% безробітних (10% - жінки, 3% - чоловіки) віком від 45 до 55 років. А також 2% переселенців – це жінки віком до 25 років; 6% переселенців (4% - жінки, 2% - чоловіки) віком від 25 до 35 років; 3% переселенців (1% - жінки, 2% - чоловіки) віком від 35 до 45 років; 2% безробітних (1% - жінки, 1% - чоловіки) віком від 45 до 55 років. Це означає, що особа як правило, досить тверезо оцінює результати своєї діяльності. Він не переоцінює, але й не недооцінює свої результати. В оцінках інших людей та подій досить неупереджений. Особистісний ріст динамічний.

28% безробітних мають дуже високий рівень по даній шкалі, з них 3% безробітних (3% - жінки) віком до

25 років; 13% (11% - жінки, 2% - чоловіки) віком від 25 до 35 років; 7% безробітних (1% - жінки, 6% - чоловіки) віком від 35 до 45 років; 5% безробітних (3% - жінки, 2% - чоловіки) віком від 45 до 55 років. Це означає, що особа схильна переоцінювати результати своєї діяльності. Успіх викликає напади сильних веселощів, невдача викликає неадекватну поведінку. Навіть незначні події здатні викликати справжнє потрясіння. Людина як би знаходиться в стані хронічного переходу. Особистісний ріст безробітного непередбачуваний, багато в чому випадковий. Як правило, підвищена трижовність. Інтерес до свого внутрішнього світу.

20% безробітних мають низький рівень по даній шкалі, з них 7% безробітних (6% - жінки, 1% - чоловіки) віком від 25 до 35 років; 8% безробітних (4% - жінки, 4% - чоловіки) віком від 35 до 45 років; 5% безробітних (1% - жінки, 4% - чоловіки) віком від 45 до 55 років. А також 1% переселенців – це жінки віком до 25 років. Людина схильна недооцінювати результати своєї діяльності. Ригідність, зайва критичність. В оцінках поведінки інших людей переважає відтінок критиканства, несхвалення. Яскравим проявом ригідності є персеверація: багаторазові і нав'язливі повторення. Безробітний неодноразово повторює одну й ту ж фразу, здійснює одну й ту ж дію. Рідко відчуває сильні емоції, навіть найефектніші результати не викликають яскравого задоволення або ж засмучення.

Таблиця № 2. Визначення спрямованості (спрямованість на себе, на взаємовідносини та на завдання) безробітних (за методикою М. Смекала та М. Кучери)

Шкали	Низький рівень	Середній рівень	Високий рівень
Спрямованість на зміну себе (зміна професійної Я-концепції)	18 осіб - 28% 11(жін.) – 17% 7 (чол.) – 11%	22 особи – 34% 13(жін.) – 20% 9 (чол.) – 14%	24 осіб – 38% 14 (жін.) – 22% 10 (чол.) – 16%
Спрямованість на встановлення нових відносин	11 осіб - 17% 8 (жін.) – 12% 3 (чол.) – 5%	32 осіб - 50% 18(жін.) – 28% 14(чол.) – 22%	21 особа – 33% 12 (жін.) – 19% 9 (чол.) – 14%
Спрямованість на виконання нових завдання	25 осіб - 39% 16(жін.) – 25% 9 (чол.) – 14%	22 особи - 34% 14(жін.) – 22% 8 (чол.) – 12%	17 осіб – 26% 8 (жін.) - 12% 9 (чол.) – 14%

На поданій таблиці ми бачимо розподіл відповідей безробітних громадян за методикою М. Смекала та М. Кучери.

28% безробітних мають низький рівень спрямованості на зміну професійної Я-концепції, з них 17% жінок та 11% чоловіків. А саме зміну, вдосконалення або розкриття нових особистісних та професійних якостей, які необхідні безробітному у здобутті нової професії.

33% безробітних спрямовані на взаємовідносини, з них 19% - жінок та 14% - чоловіків. Можна сказати, що у безробітних жінок більше, ніж у чоловіків на перший план виступають потреба у спілкуванні, прагнення підтримувати добрі стосунки з колегами. Така людина виявляє стійкий інтерес до спільної діяльності. Лише 17% безробітних мають низький рівень потреби у встановленні нових відносин.

Таблиця 3. Результати за методикою виявлення мотивацію досягнень (Ю. Орлов)

Шкали	Низький рівень 2- 11б	Середній рівень 12-16 б	Високий рівень 17-23б
До 25 років	4 особи – 4% Ж – 4%	8 осіб – 8% 6 (жін.) - 6% 2 (чол.) - 2%	-
Від 25 до 35 років	14 осіб – 14% Ж – 12% Ч – 2%	15 особа – 15% Ж – 8% Ч - 7%	8 особи – 8% Ж – 6% Ч – 2%
Від 35 до 45 років	7 осіб – 7% Ж – 5% Ч – 2%	10 осіб – 10% Ж – 3% Ч – 7%	11 осіб – 11% Ж – 5% Ч – 6%
Від 45 до 55 років	9 осіб – 9% Ж – 5% Ч – 4%	11 осіб – 11% Ж – 9% Ч – 2%	3 осіб – 3% Ч – 3%
Загалом	34%	44%	22%

26% відсотків безробітних спрямовані на виконання нових завдань. 12% жінок та 14% чоловіків мають ділову спрямованість: інтерес до праці, прагнення опанувати нові знання та вміння, домагаються найбільшої продуктивності праці, як своєї, так і інших. Натомість 39% безробітних мають низький рівень прагнень опанувати нові знання та вміння, що необхідно для оволодіння нової професії.

На поданій таблиці ми бачимо розподіл відповідей безробітних громадян за методикою виявлення мотивації досягнень.

22% безробітних мають високий рівень мотивації досягнень, з них 8% безробітних (6% - жінки, 2% - чоловіки) віком від 25 до 35 років; 11% безробітних (5% - жінки, 6% - чоловіки) віком від 35 до 45 років; 3% безробітних (3% - чоловіки) віком від 45 до 55 років. Індивіди, орієнтовані на

успіх, чітко виявляють прагнення будь-що добитися тільки успіхів у своїй діяльності, шукають таку діяльність, активно в неї включаються, вибирають засоби і віддають перевагу діям, спрямованим на досягнення поставленої мети. У когнітивній сфері таких людей звичайно є очікування успіху, тобто, беручись за будь-яку роботу, вони обов'язково розраховують на те, що доб'ються успіху, впевнені в цьому. Вони розраховують одержати схвалення за дії, спрямовані на досягнення поставленої мети, а пов'язана з цим робота викликає в них позитивні емоції. Для них, крім того, характерна повна мобілізація усіх своїх ресурсів і зосередженість уваги на досягненні мети.

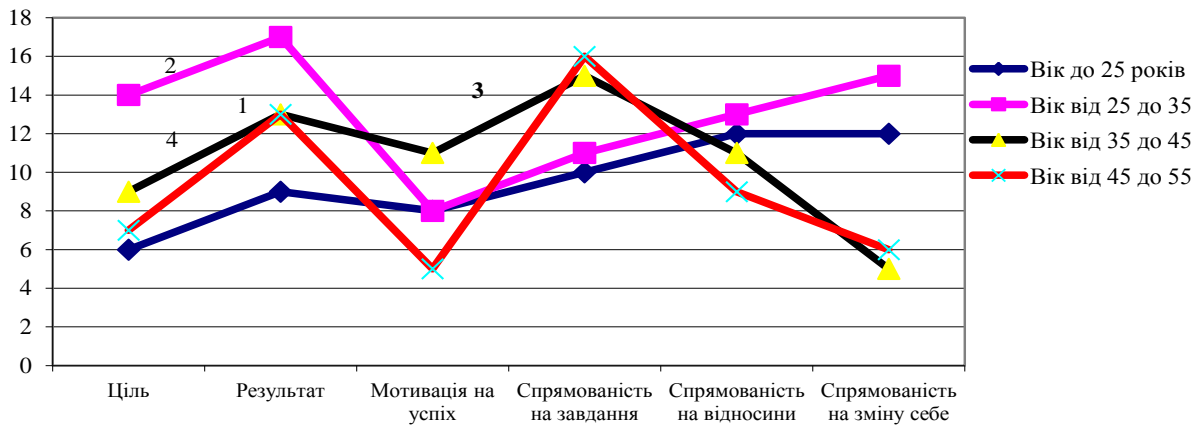

Рис. 1. Залежність показників від віку безробітних

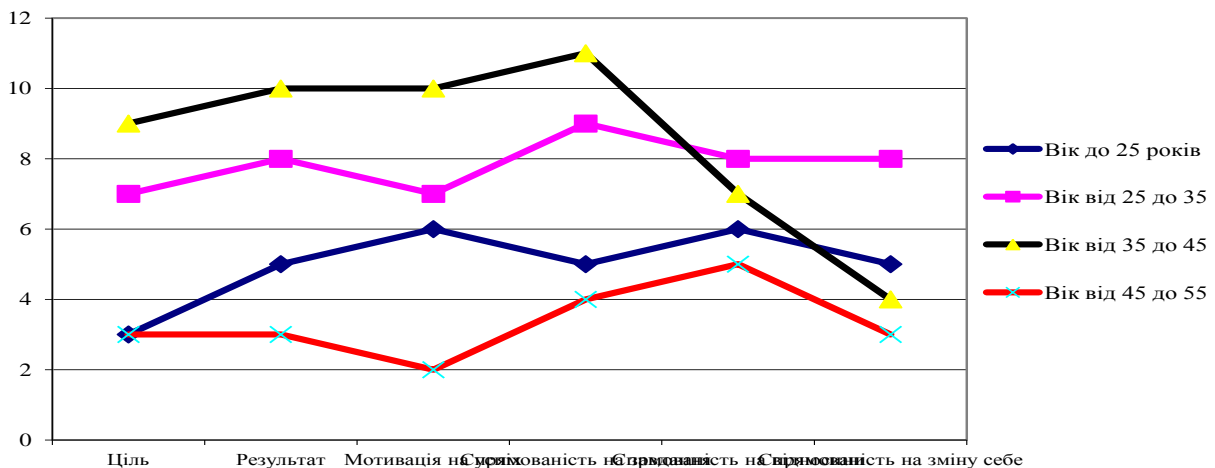

Рис. 2. Залежність показників від віку безробітних (переселенців)

34% безробітних мають низький рівень мотивації на досягнення, з них 4% безробітних (4% - жінки) віком до 25 років; 14% безробітних (12% - жінки, 2% - чоловіки) віком від 25 до 35 років;

7% безробітних (5% - жінки, 2% - чоловіки) віком від 35 до 45 років; 9% безробітних (5% - жінки, 4% - чоловіки) віком від 45 до 55 років. Це означає, що явно виражена мета їхньої діяльності полягає не в тому,

щоб добитися успіху, а в тому, щоб уникнути невдачі, всі їхні думки і дії в першу чергу підпорядковані самій меті. Людина, спочатку мотивована на невдачу, виявляє непевність у собі, не вірить у можливість добитися успіху, боїться критики. Люди, орієнтовані на невдачі, навпаки, нерідко характеризуються неадекватністю професійного самовизначення, віддаючи перевагу або занадто легким, або занадто складним видам професій. При цьому вони нерідко ігнорують об'єктивну інформацію про свої здібності, мають завищену або занижену самооцінку, нереалістичний рівень домагань.

Висновок. Графік 1, можна інтерпретувати, як спрямованість безробітних віком від 20 до 35 років на зміну себе, вдосконалення або розкриття нових особистісних та професійних якостей, які необхідні безробітному у

здобутті нової професії; а також на встановлення відносин з новими людьми. Результати дослідження показали, що відповідно параметрам теоретичної моделі, більшість безробітних у даному віці готові до зміни власної професії. Для безробітних від 35 до 55 років характерна спрямованість на досягнення певного результату та спрямованість на завдання, а саме інтерес до праці, досягнення найбільшої продуктивності праці, як своєї, так і інших, але кардинально змінювати професію дана категорія осіб не готова.

На графіку 2 схожа ситуація, безробітні від 20 до 35 років, які переїхали з інших регіонів більше адаптуються до нових умов і легше готові змінювати професію, ніж безробітні, яким від 35 до 55 років, які вже не готові змінювати себе, опанувати нові знання та якості. Анкетування виявило, що безробітні даного віку очікують, що все налагодиться і вони повернуться на свої робочі місця.

ЛІТЕРАТУРА

1. Проблеми професійної орієнтації та професійного навчання безробітних: матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф., присвяч. 15-річчю Ін-ту підготовки кадрів держ. служби зайнятості України / Інститут підготовки кадрів держ. служби зайнятості України. — К., 2006. — 311с.
2. Казьміренко В., Боровський А., Очеретяний В. Соціально-психологічні проблеми безробіття / «Персонал», 1993, №1.
3. Калеп Л. Професійна переорієнтація. Формування мотивації вибору нової професії у безробітних // Персонал. - 1998. - № 2. - С. 66-68.
4. Пряхніков Н.С. Професійне і особистісне самовизначення. - М., Воронеж: НВО МОДЕК, 1996. - 253с.
5. Вітківська Г.С. Вимушена міграція: проблеми і перспективи. - М., 1993.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Problems vocational guidance and training unemployed materials Ukrainian scientific-practical conference dedicated to the 15th anniversary of the Institute training of civil service employment Ukraine / Staff Training Institute State. Employment Service of Ukraine. - K., 2006. - 311 p.
2. Kazmirenko V., A. Bohr, Ocheretyaniy V. Socio-psychological problems of unemployment / "Personal", 1993, №1.
3. Kaley L. professional reorientation. Motivating select a new profession of unemployed // "Personal", 1998. - № 2. - P. 66-68.
4. Pryazhnikov N.S. Professional and personal identity. - M., Voronezh: NVO MODEK, 1996. - 253 p.
5. Vitkovska G.S. Forced Migration: Challenges and Prospects. - M., 1993.

Misyachna N.N. Socio-psychological factors of readiness of the unemployed to change professions and retraining

Abstract. The paper presents the results of empirical studies to determine the socio-psychological factors unemployed readiness to change profession and retraining. The comparative analysis of the unemployed living in the city Kiev and the unemployed, who moved from the occupied territory.

Keywords: unemployment, psychological readiness, internally displaced persons

Мисячная Н.Н. Социально-психологические факторы готовности безработных к смене профессии и переобучения

Аннотация. В статье изложены результаты эмпирического исследования по определению социально-психологических факторов готовности безработных к смене профессии и переобучение. Произведен сравнительный анализ результатов безработных, проживающих в г. Киеве и безработных, которые переехали из оккупированной территории.

Ключевые слова: безработица, психологическая готовность, вынужденные переселенцы